

Vaalinvalmistelujärjestelmän uudistaminen yhteisessä kirkkovaltuustossa

YKV pj Wiking Vuori

13.2.2025

Muutosvarauksin

Lainsäädäntöpohja

- Yhteisen kirkkoneuvoston valintaa säännellään kirkkojärjestyksen 3 luvun 32 sekä kirkkolain 3 luvun 19 ja 10 luvun 19 §:ssä
- Yhteinen kirkkoneuvosto valitaan siten valtuustokauden ensimmäisen ja kolmannen vuoden ensimmäisessä kokouksessa
- Jos valintaa ei voida tehdä yksimielisesti, vaali toimitetaan lähtökohtaisesti enemmistövaalina
 - Vaali toimitetaan kuitenkin suhteellisena seurakuntavaalien mukaista menettelyä soveltaen, jos sitä vaatii läsnäolevista valtuutetuista vähintään määrä, joka matemaattisella kaavalla laskettuna riittää siihen, että he voivat saada suhteellisessa vaalissa valituksi vähintään yhden yhteisen kirkkoneuvoston jäsenen

Vaalien valmisteluista yleisesti kirkossa

- Kirkkolainsäädännön määräykset vaalien valmistelusta ovat tietoisesti niukat
- Tämä johtuu vaalin poliittisesta luonteesta, jota on vaikea säännellä lainsäädännöllä → Lainsäädäntö turvaa suhteellisen vaalin oikeudella lähinnä sen, ettei yksittäinen ryhmä voi edes enemmistöllä dominoida vaaleja
- Lisäksi kirkkolainsäädäntö turvaa sukupuolten tasapuolisen edustuksen toimielimessä (kirkkolaki 9 luku 8 §)
- Tarkempia määräyksiä vaalien valmisteluista voidaan ottaa seurakunnan tai yhtymän hallintosääntöön
- Käytännössä kuitenkin tavallisinta on, ettei vaalien valmistelusta ole olemassa paikallisia määräyksiä, vaan vaalit valmistellaan paikallisesti vakiintuneilla tavoilla (tähän viittaa myös tehty taustaselvitys)

Eri valmistelutapoja

- Käsitykseni mukaan yleisin tapa seurakunnissa ja yhtymissä on käydä vaalilistojen kesken neuvottelut ja jakaa paikat ryhmien suuruusjärjestyksessä mallilla case by case
 - Vrt. Helsingissä seurakuntaneuvostojen järjestäytymiseen liittyvät keskustelut
- Joissain seurakunnissa ja yhtymissä (esim. Vantaa) on vakiintuneempia tapoja vaalien valmisteluun, vaalituloksen perusteella saatetaan muodostaa esimerkiksi huutojärjestys, jonka mukaisesti eri ryhmät valitsevat kaikista luottamustehtävistä ne, jotka he ottavat omikseen ja joihin he valitsevat ehdokkaansa
- Ks. myös esittelytekstissä esitetty selvitys

Helsingin vaalinvalmistelujärjestelmän (lähi)historiaa

- Ainakin vuodesta 1979 alkaen yhteisen kirkkoneuvoston valinnasta teki ehdotuksen valtuuston asettama valiokunta, joka lakiteknisistä syistä muodostui mahdottomaksi vuoteen 1999 mennessä
- Järjestelmä korvattiin vuonna 2000 valitsijamiehillä
 - Valitsijamiesten esikuvana oli kirkolliskokouksen valitsijamiesjärjestelmä, joka toimii nykyään kirkolliskokouksessa valitsijoina tunnettuna toimielimenä
 - Keskeisinä eroina on, että valitsijat tekevät kirkolliskokouksen puolesta päätöksen edustajien sijoittamisista valiokuntiin, ei siis ainoastaan ehdotusta

Helsingin vaalivalmistelujärjestelmän (lähi)historiaa

- Valitsijamiesjärjestelmän tarkoituksena oli osallistaa kaikki valtuutetut vaalien valmisteluun kokoamalla heidät neuvottelemaan rovastikunnittain
- 2010-luvulla järjestelmää kritisoitiin läpinäkymättömyydestä, sillä vaalivalmistelijoiden toimintaa ei juuri säännelty → Järjestelmä uudistettiin vaalivalmistelijoiksi ja kirkkovaltuuston työjärjestyksen liitteeksi otettiin valtuuston ohje siitä, miten kirkkoneuvoston valinnan valmistelu tuli suorittaa
 - Rovastikuntien valtuutettujen tapaamisen jälkeen vaalivalmistelijat valmistelivat vaalit parhaaksi katsomallaan tavalla
- Kirkkolainsäädännön uudistuksen yhteydessä järjestelmä siirrettiin eräin vähäisin muutoksin voimassa olevaan hallintosääntöön

Vaalien valmistelu nykyisessä järjestelmässä by the book

- Järjestelmän tarkoitettu toimintamalli ilmenee hallintosäännön pykälistä 22-23 ja niiden alla olevasta ohjeesta
- Seurakuntavaalien tuloksen tultua vahvistetuksi lääninrovastit kutsuvat rovastikuntansa valtuutetut neuvotteluun, joissa selvitetään, mikä on YKN ja vaalivalmistelijat
 - Tässä kokouksessa tulisi jo aikataulun vuoksi asettaa ehdokkaat yhteiseen kirkkoneuvostoon sekä valita vaalivalmistelijat alustavasti
 - Kokouksessa ehdokasasettelu tulisi tarvittaessa tehdä äänestämällä siten, että ehdokkaat asetetaan etusijajärjestykseen
- Kokousten jälkeen alustavasti valitut vaalivalmistelijat kokoontuvat neuvottelemaan yhteisen kirkkoneuvoston kokoonpanosta
 - Kokoonpanon muodostamisessa tulee ottaa huomioon sukupuolikiintiöt, mutta ohjeen mukaan myös alueellinen edustavuus, ikäjakauma, ehdokkaiden osaaminen ja mielipideryhmät

Vaalien valmistelu nykyisessä järjestelmässä by the book

- VaalINVALMISTELIJOIDEN saatua ehdotuksensa valmiiksi he tiedottavat siitä ehdokkaita yhteisesti sovitulla tavalla ja heille voidaan varata tilaisuus tiedottaa rovastikuntansa valtuutettuja neuvottelutuloksesta
- Kirkkovaltuuston ensimmäisessä kokouksessa kokous keskeytetään rovastikunnassa suoritettavaa vaalINVALMISTELIJOIDEN virallista vaalia varten ja näiden vaalien tuloksen vahvistamisen jälkeen uudelleen vaalINVALMISTELIJOIDEN virallisen ehdotuksen tekemistä varten
 - Syynä tähän on rovastikuntien mukaisten valtuutettujen ryhmien epämääräinen asema hallinnollisesti; pitkään on tulkittu, että laillisuuden kannalta on yksiselitteisempää, että virallisen vaalin suorittaa kokouksen yhteydessä se valtuutettujen joukko ko. rovastikunnasta, joka on sillä hetkellä paikalla virallisessa kokouksessa

Vaalien valmistelu nykyisessä järjestelmässä by the book

- Vaalivalmistelijoiden tehtyä virallisen ehdotuksensa siitä käydään valtuustossa keskustelu. Mikäli ehdotusta ei hyväksytä yksimielisesti, asiassa toimitetaan vaali
 - Jos vaaliin mennään, se on käytännössä aina suhteellinen
 - Käytännössä suhteellinen vaali pyritään estämään käymällä vaalin vaatijoiden ja vaalivalmistelijoiden kesken neuvotteluja sekä osallistamalla näihin neuvotteluihin ne rovastikunnat, joihin vaalivalmistelijat harkitsevat muutoksia omassa esityksessään vaalin välttämiseksi
- Valtuuston toimikauden kolmantena vuonna menettely toistetaan muuten samanlaisena, mutta lääninrovastien sijasta rovastikuntien kokoukset kutsuvat koolle vaalivalmistelijat (sillä he ovat nyt jo virallisia)
 - Käytännössä menettely on yleensä ollut yksinkertaisempi, sillä vaalien valmistelussa on ollut vakiintunut käytäntö, että YKN:n vaalikauden alussa tehtyyn kokoonpanoon on tehty vain vaalikauden alussa sovittuja ja YKN:n jäsenten omaehtoisesta pois jäämisestä johtuvia muutoksia

Suhteellinen vaali

- Suhteellista vaalia ei ole toimitettu kirkkovaltuustossa ainakaan 2000-luvulla ja sitäkin ennen perimätiedon mukaan vain joitain kertoja
 - Tämä on loogista, sillä suhteellinen vaali on luonteeltaan enemmänkin neuvotteluihin kannustava uhka kuin aidosti kirkkoneuvoston säännönmukaiseksi valinnaksi tarkoitettu menettely → Suhteellisia vaaleja toimitettaneen vaalikaudessa koko maassa vain yksittäisiä
- Mikäli vaaliin mentäisiin, se kestäisi 1. äänestyskierröksellä vähintään 1,5 h
- Vaalimenettely alkaa sillä, että kirkkovaltuusto päättää ehdokaslistojen jättöajankohdan ja vaalitoimituksen alkuajankohdan puheenjohtajan esityksen perusteella

Suhteellinen vaali

- Eniten aikaa vaalimenettelyssä veisi listojen muodostaminen: vaalin määräämisestä listojen jättöajankohtaan tulisi käytännössä jättää noin tunti, jona aikana valtuutetut neuvottelisivat vapaamuotoisesti eri kokoonpanoissa, mitä ehdokaslistoja vaalissa jätettäisiin, kuka tukisi ketäkin jne.
- Listojen jättöajan päätyttyä vaalilautakunta laatisi ehdokaslistojen yhdistelmän, joka asetettaisiin valtuutettujen nähtäville
- Vaalitoimituksen jälkeen äännet laskettaisiin kuten seurakunta- ja eduskuntavaaleissa ja eri ehdokaslistat saisivat suhteellista ääniosuuttaan vastaavan määrän paikkoja kirkkoneuvostossa
- Mikäli vaalitulos ei täyttäisi kirkkolainsäädännön vaatimusta sukupuolikiintiöistä, vaali tulisi toimittaa uudelleen samoilla tai eri ehdokaslistoilla
 - Tämä äänestyskierros olisi käytännössä ensimmäistä nopeampi, mutta silti aikaa vievä

Vaalinvalmistelujärjestelmän haasteet

- Järjestelmän taustalla on se, ettei kirkkovaltuustossa toimi järjestäytyneitä valtuustoryhmiä eikä sellaisten muodostamista pakolla ole nähty mahdollisena
 - Esim. nykyisessä valtuustossa valtuutetut ovat tulleet valituksi valtuustoon 40 eri vaalilistalta, joiden muodostamistavat vaihtelevat seurakunnittain ja listoittain. Yksittäisellä listalla on vain muutama paikka, minkä lisäksi listat ovat joko hyvinkin järjestäytyneitä tai ns. löyhiä liittoja
 - Tästä aiheutuvaa hahmottomuutta on vaikea korjata millään ulkonaisella uudistuksella!
- Kirkkovaltuustossa toimii virallisten vaalilistojen ohella epävirallisia mielipideryhmittymiä, joilla on intressissään saada oma kirkkopoliittinen edustuksensa neuvostoon
 - Neuvotteluja ei kuitenkaan käydä näiden ryhmien kesken eivätkä läheskään kaikki valtuutetut kuulu niihin tai koe niitä määrääväksi kirkkoneuvostoa muodostettaessa
 - Yhdellä valtuutetulla saattaa olla useita eri intressejä kirkkoneuvoston valinnassa; oman seurakunnan ja mielipideryhmän edustus kärjessä
 - Myös puolueet toimivat jossain määrin taustalla ja esim. yksittäisten ehdokkaiden kohdalla voi syntyä myös tällä tai muulla perusteella koalitio

Vaalinvalmistelujärjestelmän haasteet

- Järjestelmä on monimutkainen eikä sen haltuunottoon ole vaalikauden alussa juuri aikaa
 - Ongelmat alkavat jo siitä, että ensimmäisen kokouksen kutsuvat koolle lääninrovastit, joiden virkatehtävien kärjessä ko. kokouksen järjestäminen ei ole ja jotka eivät koe tehtäväkseen ohjata luottamushenkilöitä vaalin valmistelussa → Valtuutetut jäävät jo ensimmäisessä kokouksessaan yksin tekemään valmistelua järjestelmässä, joka on tyypillisesti puolelle väestä uusi ja vieras ja lopuillekin vain hämärästi tuttu
 - Vaalikauden puolivälissä vaalinvalmistelijat eivät yleensä oma-aloitteisesti muista tehtäväänsä kutsua valtuutetut koolle ja käytännössä kokousaika asettuu joulunpyhien tienoille → Myös puolivälivalinnat tehdään kiireellä

Vaalinvalmistelujärjestelmän haasteet

- Järjestelmään ei sitouduta joko tiedon ja/tai tahdon puutteesta johtuen
 - Valtuuston hyväksymää ohjetta vaalien valmistelusta ei seurata läheskään kaikissa rovastikunnissa; tyypillisesti esimerkiksi neuvoa-antavat äänestykset jätetään toimittamatta tai kokous jätetään pitämättä kokonaan
 - Järjestelmä edellyttäisi edes välttävästi toimiakseen, että mielipideryhmät huolehtisivat ehdokasasettelusta jo rovastikunnallisissa kokouksissa ja että mielipideryhmät tarjoaisivat tehtäviin useampia ehdokkaita → Mikäli näin ei toimita, vaalinvalmistelijoilla ei ole työkaluja eri kriteerien välillä tehtävässä tasapainotuksessa väistämättä syntyvien ristiriitatilanteiden ratkaisemiseen
 - Voimassa olevassa järjestelmässä ei esimerkiksi voida menestyksellisesti ajatella, että kaikkien muiden kriteerien tulisi väistyä mielipideryhmän edustuksen tieltä, vaan vaalinvalmistelijat muodostavat kokonaisuutta. Jos mielipideryhmällä on esimerkiksi vain yksi ehdokas, jonka sijoittaminen edellyttäisi, että ehdotus ei muuten vastaisi annettua ohjetta, takalukkotilanne syntyy helposti
- Järjestelmä ei myöskään pidä sisällään mielipideryhmien välisiä neuvotteluita, mielipideryhmien koostumukset, voimasuhteet yms. ovat epäselviä
 - Vaalinvalmistelijoihin ei välttämättä tule valituksi kaikkien mielipideryhmien edustajia
 - Tätä on yritetty paikata valtuuston pj:n johtamilla mielipideryhmien tapaamisilla, mutta ne ovat liian irrallisia suhteessa muuhun valmistelujärjestelmään

Vaalinvalmistelujärjestelmän haasteet

- Nykyisellä ohjeistuksella valtuutetut uhkaavat loppua joissain sukupuolissa & rovastikunnissa
 - Kun YKN:oon valitaan enimmäkseen valtuutettuja eikä vaalinvalmistelijana ole ohjeen mukaan suotavaa toimia ehdokkaana, voi syntyä tilanne, jossa jommankumman juridisen sukupuolen valtuutetut ”loppuvat kesken”
- Järjestelmä ohjeistaa huomioimaan useita eri tekijöitä YKN:n kokoonpanoa muodostettaessa, mutta käytännössä valmistelua ohjaa sen rakenteen, lain ja suhteellisen vaalin mahdollisuuden vuoksi rovastikunnat, sukupuolet ja mielipideryhmät (rajoitetusti)
- Valtuustossa valitaan myös muita toimielimiä, joita vaalinvalmistelujärjestelmä ei kata

Tulevaisuuden suunta?

- Jonkinlainen uudistus on välttämätön, jonkinlainen järjestelmä tarvitaan
- ”Pieni viilaus” on välttämätöntä, jos nykyisellä järjestelmällä jatketaan, samalla on mahdollista korjata joitain asioita
 - Esim. vaalinvalmistelijana voisi toimia ehdokas, lääninrovastien ja vaalinvalmistelijoiden kutsumista kokouksista voidaan siirtyä YKN:n pj:n kutsumaan kokoukseen, jossa kaikki valtuutetut saavat ensin saman informaation ja jakautuvat sitten rovastikuntiin jne.
- Isompi muutos edellyttäisi valtuutettujen sitoutumista uuteen järjestelmään
 - Vaihtoehtoina voidaan nähdä esimerkiksi neuvotteluryhmien muodostaminen, mutta tuolloin tulisi vaihtaa ajattelutapaa ja huolehtia mm. itsenäisten valtuutettujen edustuksesta